

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 8, NUMBER 2, 2019

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 8, No. 2, 2019

SVOBODA, D.: An explanation of the divisions in Czech society since 2013 – post-Rokkan conflict lines? *Annales Scientia Politica*, Vol. 8, No. 2 (2019), pp. 28 – 46.

DANIEL SVOBODA

Department of Political Science and International Relations
Faculty of Arts
University of West Bohemia
Czech Republic
E-mail: svoboda@kap.zcu.cz

Abstract:

This article shall deal with an investigation of changes within Czech society and within its political persuasion and behaviour. It will be based on familiar theories of dividing lines or cleavages, and make use of their innovative character in the form of “post-Rokkan cleavages”, which enable a better understanding of the new dividing lines which have begun to manifest themselves pronouncedly, especially since the end of the 1960s. The article shall familiarise readers with the classic theories of cleavages as presented by Stein Rokkan and Seymour Martin Lipset, as well as with post-Rokkan concepts of cleavages as conceived by Arend Lijphart and Ronald F. Inglehart. It is precisely these concepts that the article shall apply to Czech society since 2013. The year 2013 has been chosen as a milestone when Czech society began to divide, in the author's view primarily as a consequence of three key events. According to the author, these events are the direct election of the President of the Czech Republic in 2013, the crisis in Ukraine, emerging from the end of the 2013 onwards, and since approximately April 2015 the current European migrant crisis. Within the context of these three events, the author shall analyse the Czech political and social milieu, linking to the concept of post-Rokkan conflict lines. The entire text is set upon a background of an examination of populism within Czech society, which in the opinion of the author is present in both of the ideological groups emerging as a consequence of the new cleavages that have been generated by the aforementioned three events.

Keywords:

Czech presidential election, European migrant crisis, Populism, Post-Rokkan cleavages, Ukrainian crisis.

VYSVĚTLENÍ ROZDĚLENÍ SPOLEČNOSTI V ČESKU PO ROCE 2013 – POSTROKKANOVSKÉ KONFLIKTNÍ LINIE?

DANIEL SVOBODA

Department of Political Science and International Relations
Faculty of Arts
University of West Bohemia
Czech Republic
E-mail: svoboda@kap.zcu.cz

Abstract:

This article shall deal with an investigation of changes within Czech society and within its political persuasion and behaviour. It will be based on familiar theories of dividing lines or cleavages, and make use of their innovative character in the form of "post-Rokkan cleavages", which enable a better understanding of the new dividing lines which have begun to manifest themselves pronouncedly, especially since the end of the 1960s. The article shall familiarise readers with the classic theories of cleavages as presented by Stein Rokkan and Seymour Martin Lipset, as well as with post-Rokkan concepts of cleavages as conceived by Arend Lijphart and Ronald F. Inglehart. It is precisely these concepts that the article shall apply to Czech society since 2013. The year 2013 has been chosen as a milestone when Czech society began to divide, in the author's view primarily as a consequence of three key events. According to the author, these events are the direct election of the President of the Czech Republic in 2013, the crisis in Ukraine, emerging from the end of the 2013 onwards, and since approximately April 2015 the current European migrant crisis. Within the context of these three events, the author shall analyse the Czech political and social milieu, linking to the concept of post-Rokkan conflict lines. The entire text is set upon a background of an examination of populism within Czech society, which in the

opinion of the author is present in both of the ideological groups emerging as a consequence of the new cleavages that have been generated by the aforementioned three events.

Keywords:

Czech presidential election, European migrant crisis, Populism, Post-Rokkan cleavages, Ukrainian crisis.

Úvod

Tato studie se bude zabývat českým socio-politickým a sociokulturním diskurzem po roce 2013. Teoretické východisko, ze kterého budeme vycházet, bude koncept tzv. *cleavages* neboli konfliktních (štěpících) linií, s nímž přišli norský politolog Stein Rokkan a americký politický sociolog Seymour Martin Lipset (Lipset – Rokkan, 1967). Jejich teorie rozporu vychází z konfliktů ve společnosti a posloužila pro teorii vzniku politických stran. Na tuto dvojici později navázali další vědci, kteří původní čtveřici konfliktních linií rozšířili o koncepty tzv. *postrokanovských* konfliktních linií. Zhruba od konce 60. let minulého století se tak začaly rozvíjet koncepty nových štěpících linií napříč

společností, s těmi nejznámějšími přišli například nizozemský politolog Arend Lijphart (Lijphart, 1981) či americký politolog Ronald F. Inglehart (Inglehart, 1971). Tento text naváže právě na teorii štěpících linií ve společnosti, a to především na ony postrokanovské konfliktní linie – zaměří se na změny nálad v české společnosti a na události, které vedly k současnému stavu, ve kterém proti sobě často stojí dva heterogenní tábory. Existují snad v Česku výrazné postrokanovské štěpící linie, které formují zdejší společnost a politické postoje a názory? A jsou natolik silné, aby nahradily stávající klasické rozpory? Po metodologické stránce bude využita diskurzivní analýza, a to českého politického diskurzu od roku 2013.

Rok 2013 je vybrán jako průlomový mezník, kdy se česká politická i kulturní sféra začala podstatně proměňovat. Animosita mezi zjednodušeně „prohavlenci“ a „proklousovci“ sice existovala již od 90. let, nebyla ovšem natolik silná, aby téměř zabránila vzniku dalších skupin. Společnost sama sebe nevnímala jako rozdělenou na dva tábory. Ovšem jak světové, tak domácí události od roku 2013 znamenaly podstatný zlom v tomto vnímání. Společnost se od té doby rozpoltila na dva nesmiřitelné, ovšem velmi heterogenní tábory, a to nejenom v Česku, ale také v podstatné části Evropy i mimo ni. Autor vidí tři zásadní momenty, které napomohly ke vzniku takto „dichotomní“ společnosti – dva z nich jsou globálního charakteru – od prosince 2013 existující ukrajinská krize spojená s Euromajdanem a pokračující ruskou anexí Krymu a válkou na východě Ukrajiny, a poté od dubna 2015 evropskou migrační krizí, doprovázenou konfliktem v Sýrii a Iráku s tzv. Islámským státem. Třetím momentem, který je již případem *sui generis* pro Česko, je nástup Miloše Zemana do funkce prezidenta České republiky. Tyto tři momenty pomohly genezi dvou heterogenních táborů, které proti sobě brojí snad všemi možnými způsoby, nejčastěji na sociálních sítích, skrze média či formou demonstrací. Byť se nejspíš jedná o projev globální krize (minimálně poté západní, euroamerické civilizace), což dokazují události z Evropy, jako vzestup nacionalistických politických stran, sílící euroskepticismus a s ním spojené referendum o vystoupení Spojeného království z Evropské unie (tzv. *brexit*), „studenoválečná“ rétorika spojená s fobiemi či naopak adorací Ruska či Spojených států, nebo ta-

ké poslední volba prezidenta Spojených států, my se zaměříme na ještě o něco specifitější české prostředí. Zde se zaměříme na analýzu dvou českých táborů – na jedné straně máme tábor souhrnně označen jako „sluníčkáře“, mezi něž mohou spadat „pravdoláskaři, havlisté, pseudohumanisté, pacifisté, vítači, neomarxisté, zelení, anarchisté apod.“, jež bychom generalizovali jako spíše liberálnější složku společnosti, na straně druhé máme tábor souhrnně označen jako „čecháčky“, kam by mohli spadat „fašisté, nacionalisté, náckové, pseudovlastenci, slušnočeši, xenofobové, rasisté, zemanovci apod.“, které bychom zase mohli chápat jako složku konzervativnější. Oba tábory často dostávají nelichotivé nálepky a přívlastky, mnohdy ovšem značně nepřesná a tendenční, která mají jasný účel, a to dehonestaci a politickou diskreditaci „těch druhých“. Naším cílem bude analýza, komparativní případová studie obou táborů, jejich podskupin, čelních představitelů a politických subjektů, a samozřejmě jejich názorů a pohledů na svět. Pokusíme se také zamyslet, zdali může existovat nějaká třetí, zlatá střední cesta mezi oběma póly, které můžeme brát jako dva extrémy. K analýze nám pomohou především mediální výstupy či sociální sítě. Úkolem mimo jiné bude zjistit, do jaké míry jsou kupříkladu média při „škatulkování“ skutečně objektivní a zdali je veřejné mínění *mainstreamu* spravedlivé. Prvky populismu totiž lze spatřit u obou táborů.

Cleavages – teorie konfliktních linií

V politické vědě možná nenalezneme známější koncept – teorie *cleavages* neboli konfliktních či štěpících linií. Pro tuto teorii je podstatný *rozpor*. Rozpor mezi strukturou sociální, kterou reprezentuje občanská společnost a strukturou politickou, kterou reprezentují vládnoucí státní instituce. Jedná se vlastně o střet odlišných zájmových skupin, přičemž každá z nich se snaží maximalizovat co možná nejvíce svůj zisk a podíl na moci a rozhodovacím procesu. Každý rozpor rozděluje společnost primárně na dva protipóly.¹ Základní linie rozporů bychom mohli vypočítat čtyři – náboženské,

¹ Cleavage primárně rozděluje společnost na dvě skupiny, ovšem to zcela obecně. Není kupříkladu nutné, aby rozdělovala úplně celou společnost, dále je také možné, že se následné skupiny budou ještě dále štěpit.

etnické, regionální a třídní. Ty také odpovídají čtyřem dominantním rozporům, ke kterým dospěli díky své analýze politické historie západní Evropy za posledních čtyřicet let norský politolog Stein Rokkan s americkým politologem Seymourem Martinem Lipsetem. Oba autoři došli k závěru, že na politický vývoj v západoevropských zemích měly vliv dvě revoluce, a to národní a průmyslová. Z náboženské konfliktní linie vychází rozpor církev – stát, z etnické rozpor centrum – periferie, z regionální rozpor město – venkov a z třídní vychází rozpor třídní, ekonomický, či rozpor pravice – levice (Lipset – Rokkan, 1967).

Síla a intenzita jednotlivých rozporů se samozřejmě měnila s časem.² Výsadní postavení mezi rozpory si získal právě ten třídní neboli ekonomický, který se vyskytl ve všech zemích západní Evropy. Ovšem po druhé světové válce se můžeme setkat také s novými rozpory, které podle některých autorů začaly nabírat na síle. Jeden každý z nich nám může pomoci definovat také české prostředí, ve kterém jsou nové konfliktní linie velmi patrné, obzvláště od roku 2013. Mezi ty nejčastěji skloňované nové rozpory patří následující trojice – podpora režimu, zahraniční politika a postmaterialismus.

Postrokanovské koncepty cleavages

Po dvojici Rokkan – Lipset přišli s novými koncepty rozporů především americký politolog Ronald F. Inglehart a nizozemský politolog Arend Lijphart, kteří v oddělených pracích dospěli často ke stejnému závěru. Koncem 60. let dospěla západoevropská společnost k podstatnému vzestupu životní úrovně, zlepšilo se socioekonomické zázemí velké části obyvatelstva, vzrostl počet vysokoškolsky vzdělaných lidí, a především díky hospodářskému růstu z 50. a 60. let si společnost mohla dovolit řešit také jiné než ekonomické problémy.

Ronald Inglehart ve svém článku *The Silent Revolution in Europe: Integrational Change in Postindustrial Societies* (1971) nastínil, jaký to mů-

že dopad. U střední či vyšší třídy, která tradičně volila pravicové strany hájící jejich ekonomické zájmy a svobody, dochází v nových podmínkách státu blahobytu neboli *welfare state* k opuštění důrazu na materiální hodnoty a jejich orientace se často začíná zaměřovat na postmateriální dimenzi – důraz se tak klade na globální či naopak individuální hodnoty – sem patří problematika životního prostředí, lidských práv či práv menšin, ale také národní identity, globalizace či multikulturalismu. Mezi typicky nové politické strany, které tyto nové rozpory přejaly za své, bychom mohli zařadit strany zelených, ale také strany nové levice a nové pravice.

Inglehart také zmiňuje, že kromě odklonu od tradičních politických stran a rozporů může docházet k posunu v rámci nich samotných – kupříkladu dělníci, kteří jsou spokojeni s dosaženou ekonomickou úrovní, a tudíž i s jejich sociálním zabezpečením, se mohou začít obávat společenských změn, a proto, v zájmu zachování *status quo*, budou volit ty politické strany, které jim zajistí zachování jejich již značně zajištěných materiálních hodnot, tedy, mohou klidně přestat volit levicové strany, které tradičně hájily zájmy dělníků a začít volit strany konzervativní, které budou chtít zachovat *status quo*.

Postmateriální konfliktní linii zmiňuje ve svém díle *Political Parties, Ideologies and Programs* (1981) také Arend Lijphart. Jako další dvě poté uvádí konfliktní linii podpory režimu a zahraničněpolitickou konfliktní linii. V prvním případě jde o rozpor, ve kterém proti sobě stojí politické strany, které podporují stávající režim (který by většinou měl být demokratický) a strany antisystémové, které více či méně usilují o změnu establishmentu či o radikální proměnu celého systému. Takovouto úlohu v minulosti v západní Evropě plnily nejčastěji na Moskvu napojené komunistické strany. Ve druhém případě se jedná o rozpor nejčastěji spojovaný s evropskou integrací a tzv. *européizací*. Podoba a intenzita evropské integrace vytvořila dva tábory, eurofederalisty či eurooptimisty na jedné straně a euroskeptiky či eurorealisty na straně druhé.

Existují ještě další koncepty, které byly vytvořeny přesně pro postkomunistické země, jakou je také Česko. Takovým je konfliktní linie transformace, která je typická téměř pro všechny státy bývalého sovětského bloku. Je zde pa-

² V dnešní době již například není příliš aktuální rozpor město – venkov, z něž vycházely agrární strany, které dnes již téměř neexistují, nebo se přetvořily do jiné stranické rodiny, nejčastěji se z nich staly strany regionální či strany středu. Autor má na mysli klasický rozpor v rokanovském pojetí, protože jinak jsou nové rozpory mezi městem a venkovem naopak patrné.

trná vysoká volatilita voličů, a tudíž nestabilní elektorát či trochu odlišné chápání pojmů pravice a levice oproti západní Evropě, ale také odlišné postoje některých politických stran, které se k dané problematice staví na Západě jinak, a přitom patří do stejné stranické rodiny.³ Také se zde vyskytuje poněkud opačný fenomén, konfliktní linie nedávají vzniknout politickým stranám, avšak ty samy vnášejí do společnosti rozpor a s nimi se poté identifikují různé části a skupiny obyvatelstva. Cleavages se tak zde utvářejí jak poněkud nepřírozeně shora, tedy politickou cestou, tak přirozeně zdola, tedy cestou sociální (Hloušek – Kopeček, 2005).

Doprovodným jevem konfliktní linie transformace je také linie sporu o podobu režimu, která závisí na charakteru dané opozice a také na adaptabilitě komunistické strany, nakolik je schopná transformace nazvané *sociáldemokratické*. Tato konfliktní linie ovšem ve většině zemí netrvala příliš dlouho, často pouze do prvních svobodných voleb a spíše ji nahradil dodnes patrný rozpor komunismus vs. antikomunismus (Hloušek – Kopeček, 2005).

Další dílčí konfliktní linií transformačního rozporu je linie socioekonomická, která se ovšem liší od té v rokkanovském pojetí. V postkomunistických zemích byly v období transformace často neprůhledné vlastnické a majetkové poměry, proto je tato linie chápána jako rozpor mezi těmi, kteří na transformačním období vydělali a kteří nikoliv – pro doplnění sloužily spory ohledně privatizace či liberalizace ekonomiky, především pak ohledně jejich rychlosti a rozsahu. Dodnes můžeme tuto konfliktní linii v české společnosti spatřit (Hloušek – Kopeček, 2005).

Cleavages v Českých zemích

Země bývalého sovětského bloku, ať již střeoevropské nebo východoevropské, mnohdy nezapadají do rokkanovského konceptu konfliktních linií, jelikož jejich historický vývoj byl odlišný od zemí západní Evropy. Ani vývoj politických stran jinde ve světě nemůžeme příliš srovnávat s tímto vývojem, dokonce ani v zemích civilizačně a kulturně podobných, jako jsou anglosaské země či státy Latinské Ameriky. České země ovšem do značné míry západoevropské srovnání snesou. Spadaly totiž dlouhá staletí a prakticky hned od svého vzniku do západního civilizačního okruhu, a to i během vzniku prvních politických stran i v době jejich masovějšího rozšíření. Politické strany u nás vznikaly v rámci Habsburské monarchie i Rakouska-Uherska a lze na ně většinou uplatnit původní konfliktní linie Rokkana a Lipseta, stejně tak na strany vzniklé za první republiky. Problémem ovšem byla nejprve nacistická okupace, kdy byl v Protektorátu Čechy a Morava naprostý zákaz všech politických subjektů, a poté přes čtyřicet let trvající komunistická diktatura, kdy hrála vedoucí úlohu Moskvě podřízená Komunistická strana Československa (KSČ).⁴ Některé jiné, prorežimní politické subjekty mohly naoko působit v tzv. Národní frontě Čechů a Slováků, avšak byly plně ovládnuty hegemonní KSČ. Český stranický systém se tak vlastně po sametové revoluci částečně obnovoval, ale vesměs vznikala úplně od začátku. (Většinou) pravicové strany totiž nebyly obnoveny, to se ve větší míře povedlo pouze levicové České straně sociálně demokratické (ČSSD) a středové Československé straně lidové (ČSL, později připojena zkratka KDU – Křesťanská a demokratická unie, dnes tedy KDU-ČSL). Vznik nových (většinou pravicových) politických stran tak provázely často spíše postrokkanovské konfliktní linie. Nás bude ovšem zajímat, co vedlo ke vzniku dnešního rozdělení společnosti na dva nesmiřitelné tábory, které jako by vylučovaly existenci třetího či vícero táborů. Jaké jsou konfliktní linie v české společnosti od roku 2013? Co se u nás či ve světě událo a děje, že je česká společnost natolik rozpolcená, ovšem naopak „sjednocená“ ve dva poměrně silně antagonistické heterogenní

³ Typickým paradoxem jsou případy, kdy podobně orientované politické strany spolu koexistují ve stejné frakci Evropského parlamentu, ovšem na danou problematiku nahlíží jinak. Kupříkladu komunistické či sociálnědemokratické strany z postkomunistických zemí jsou v mnoha ohledech názorově poměrně daleko od svých západoevropských protějšků. Postkomunistické levicové strany jsou ve společenských (či sociokulturních) otázkách více konzervativní, zatímco západní levicové strany bývají velmi liberální až progresivistické. K této problematice se také vyjadřují Hloušek a Kopeček ve svém working paperu *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou* (2005).

⁴ Za Protektorátu veškeré politické subjekty nahrazovalo tzv. Národní souručenství.

proudy? Vycházet budeme právě z postrokanovských teorií cleavages, a to jak z oněch tří Lijphartových, tak z cleavage transformační.

Klíčové události doma i ve světě - nový světový řád?

Po teoretických východiscích je nasnadě zmínit a popsat domácí i světové události, které podle autora měly a mají zásadní vliv na změny v české společnosti a na konfliktní linii. V české společnosti se s oblibou používal a používá více či méně orientační časový úsek od roku 1989 do roku 2014, tedy 25 let, jako jakýsi mezník od návratu k demokracii po její údajný postupný zánik (Kunštát, 2014).⁵ Toto hodnocení čtvrtstoletí jako jedné specifické éry se užívá napříč politickým spektrem, mimo jiné jej používá také člověk, který byl de facto po celou tu dobu politicky aktivní, a to v nejvyšších ústavních funkcích, Václav Klaus, který onen přelom dokonce nazval „Velkou protikorupční revolucí“ (Malecký – Šrámek, 2015), což také rozvíjel kupříkladu politolog Bohumil Doležal (Doležal, 2014; Doležal, 2015). Dozajista bychom se shodli na specifičnosti kupříkladu revolučních let, let kolem rozpadu Československa, či obecně 90. let jako celku. Nicméně, není těch 25 let poněkud umělých, vykonstruovaných? Tři podstatné události ukážou, že nejspíš nikoliv, ba naopak, že jsou možná naprosto správně brána jako mezník, který označuje novou éru v české společnosti a jejich konec do velké míry také novou éru evropskou či světovou. I z tohoto důvodu autor vybral nadpis v nadsázce narážející na slavnou konspirační teorii o světovém spiknutí, latinsky nazývanou *Novus ordo seclorum*.

Přímá volba prezidenta České republiky (2013)

Specifickou konfliktní linií pouze pro českou společnost, nikterak ovlivněnou zvenčí, je volba prezidenta, která v roce 2013 proběhla poprvé v české historii přímou cestou. Poté, co byl parlamentem schválen ústavní zákon, který

zavedl přímou volbu prezidenta, bylo první i druhé kolo ohlášeno na leden 2013. Celkem bylo k prvnímu kolu připuštěno devět uchazečů, ať již díky stranickým nominacím a potřebnému počtu ústavních navrhovatelů (poslanců či senátorů), nebo díky nominaci „od občanů“, kdy bylo nutných alespoň 50 tisíc podpisů. Prvního kola se tak zúčastnili Jana Bobošíková, Jiří Dienstbier mladší, Jan Fischer, Taťana Fischerová, Vladimír Franz, Zuzana Roithová, Karel Schwarzenberg, Přemysl Sobotka a Miloš Zeman.⁶ Do druhého kola se dostali dva kandidáti s nejvyšším počtem hlasů, a to tehdejší předseda TOP 09 a ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg a tehdejší čestný předseda SPO (tehdy ještě SPOZ) a bývalý premiér Miloš Zeman. Právě druhé kolo, poznamenané silně negativní kampaní, zasel v české společnosti semínka silné konfliktní linie, i když možná ne úplně nové, nicméně určitě daleko významnější, než byla doposud. Na jedné straně stáli příznivci Schwarzenberga, který veřejně vzýval odkaz posledního československého a prvního českého prezidenta Václava Havla a který se těšil nebývalé podpoře díky obrovské PR a marketingové reklamě (Michl, 2013). K vidění byly placky, odznáčky či trička a jiné reklamní produkty s upravenou podobiznou Schwarzenberga jako punkera, používaly se slogany typu „Karel is not dead“ apod. Spousta Schwarzenbergových voličů, především z řad mladších, neměla jediný racionální důvod jej volit a dala spíše na emocionální zdůrazňování Havlova odkazu, knížecí aristokratické noblesy, jakési slušnosti a laskavosti, kterou měl údajně Schwarzenberg oplývat, což je zajímavý protimluv vzhledem k faktu, že na jednu stranu byl téměř vždy zmiňován Schwarzenbergův aristokratický původ, ovšem také řekněme „lidová“ moudrost a laskavost a smysl pro selský rozum, jakoby snad Schwarzenberg představoval jakéhosi pohádkového dědečka s posvátnou auroou. Sympatie proudily především od mainstreamových voličů či převážně z řad liberálnější části společnosti, městských liberálů či od sympatizantů apolitické politiky Václava Havla a podobných skupin, které by se dnes daly označit částečně jako „sluníčkářské“ nebo minimálně určitě jako „pravdoláskařské“. Zajímavé je, že jen málo li-

⁵ Někteří hovoří o nástupu oligarchie, jiní o tzv. postdemokracii, někteří přichází přímo s termínem autoritářství. Nutno podotknout, že ať je již nová, údajně nedemokratická epocha českých dějin nazývána jakkoliv, nejedná se o odborné politologické termíny s oporou v odborné literatuře.

⁶ Účast v prezidentském klání nakonec pro nedostačující počet podpisů nebyla umožněna Vladimíru Dlouhému a Tomio Okamurovi.

dí vnímalo tento duel jako souboj pravice a levice v klasickém pojetí dle ekonomické konfliktní linie. Daleko více se začalo ukazovat, že postrokanovské koncepty rozporů budou hrát prim v dělení české společnosti a v jejich politických prioritách.

Miloše Zemana na straně druhé naopak volily „lidovější“ vrstvy (zajímavé je, že Miloš Zeman jako vystudovaný ekonom a bývalý pracovník Akademie věd ČR by do zajista měl patřit mezi inteligenci, avšak mediální obraz prezentoval jako kandidáta inteligence Schwarzenberga, ačkoliv nemá vysokoškolské vzdělání a ta samá média zároveň oceňovala jeho „lidovost“, ta samá vlastnost ale měla v případě Zemana pejorativní konotaci), venkované a starší a méně vzdělaní lidé. Zeman vsadil především před druhým kolem na ostře negativní a útočnou kampaň, kdy kritizoval svého oponenta za vše možné, i když ona kritika často postrádala racionální základ a nebyla tak téměř vůbec konstruktivní (Golis, 2013). Útoky na Schwarzenbergovu vadu řeči, dvojitý občanství či na manželku, která neumí česky, se mnohým zdály více než za hranou, natož, když vyšla najevo nacistická minulost Schwarzenbergova tchána, která byla pro jeho kandidaturu zcela irelevantní. I v případě Zemanových voličů tak převládala spíše emocionální složka nad racionální, v obou případech byly také pro volbu dotyčného kandidáta často jediným důvodem pouze antipatie k opačnému kandidátovi. Miloš Zeman byl prezentován jako technokrat a pragmatik, a proto měl podporu spíše konzervativnější části společnosti, bez ohledu na pravolevé spektrum. Někteří jej označovali za pokračovatele údajné „antihavlovské“ politiky končícího prezidenta Václava Klause a naráželi na údajné vazby a přátelství obou politiků z dob opoziční smlouvy.⁷ Ač sám příznivec Evropské unie, přejal Zeman jakousi levicově vlasteneckou politiku a útočil na Schwarzenberga také kvůli jeho postojům k Benešovým dekretům a dlouhým letům stráveným v demokratickém Rakousku, zatímco on sám žil v komunistickém Československu. Sympatie k Zemanovi měly stejně jako v případě Schwarzenberga velmi heterogenní skupiny obyvatel, které ale byly také souhrnně

„zaškatulkovány“ a „onálepkovány“, jako v případě Schwarzenberga. Především kampaň před druhým kolem dle autora jasně naznačila další směřování, kterým se bude ubírat česká společnost a česká politika, tedy hluboký antagonismus. V analytické části se tedy podíváme na rozbor jednotlivých skupin v rámci obou táborů, které vznikly v důsledku námi zmíněných tří klíčových událostí, domácích i zahraničních. Budeme aplikovat teoretický rámec v podobě postrokanovských štěpících linií na českou společnost a politiku po roce 2013 v kontextu zmíněných událostí. Rozebereme tedy politické strany, osobnosti, skupiny i názory, stejně tak zevšednělé pojmy a termíny, kterými se oba tábory navzájem častují či zapojení médií a společensko-kulturních a dalších elit. Analýza by měla ukázat obě tváře populismu, tedy populistickou rétoriku na obou pomyslných stranách barikády.

Ukrajinská krize

Jednou z nových postrokanovských linií aplikovaných na českou společnost by mohla být linie zahraničněpolitická, více či méně související s europeizací. Ta stoprocentně hraje důležitou roli, jak se o tom ostatně zmíníme v analytické části. V této, kontextuální, nám půjde o stručný nástin oněch událostí, které měly a mají vliv na nové rozpory ve společnosti. Zahraničněpolitická štěpící linie čistě zaměřená na charakter vztahu k evropské integraci k sobě totiž váže i další globální zahraničněpolitické otázky – příkladem číslo jedna je ukrajinská krize.

Toto označení nese konflikt, jehož počátek se datuje do listopadu roku 2013, kdy tehdejší ukrajinský prezident Viktor Janukovyč odmítl podepsat tzv. Asociační dohodu mezi Ukrajinou a Evropskou unií (EU), což vyústilo především na západě země v otevřené protivládní protesty. V Kyjevě se dokonce na náměstí Nezávislosti sešly desetitisíce až statisíce demonstrantů. Celkově se pro ukrajinské proevropské protesty vžilo označení Euromajdan a pokračovaly i v prvních měsících roku 2014. Demonstrace vedly k radikalizaci společnosti, kdy kromě umírněné opozice vůči prezidentu Janukovyčovi byla velmi aktivní také opozice z řad extrémní pravice, která se často dostávala do otevřených násilných střetů s ukrajinskou

⁷ Politický pakt, jenž umožnil po předčasných volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 existenci Zemanovy menšinové vlády ČSSD díky dohodě s Klausovou opoziční ODS.

policií.⁸ Koncem ledna podal demisi ukrajinský premiér Mykola Azarov, o necelý měsíc později došlo po odmítnutí rezignace prezidenta Yanukovyche k jeho sesazení parlamentem.⁹ Byla instalována nová vláda i prozatímní prezident a také vypsány nové prezidentské a následně parlamentní volby, stejně tak na sebe nenechala čekat mezinárodní odezva. Ruskojazyční obyvatelé Ukrajiny, především jejich východních částí, začali dávat najevo nespokojenost a obavy z nové vlády a její politiky, čehož využilo Rusko a vyostřila se rétorika mezi oběma zeměmi. Krátce nato došlo k invazi vojáků v neoznačených uniformách na Krymský poloostrov, čímž se rozpoutala Krymská krize.¹⁰ V březnu 2014 nejprve došlo k vyhlášení nezávislosti Autonomní republiky Krym a města se zvláštním statusem Sevastopolu na Ukrajině, a po pár dnech následovalo referendum o připojení těchto území k Ruské federaci, ve kterém se drtivá většina obyvatel vyjádřila pro připojení. Toto referendum, stejně jako předchozí deklarace nezávislosti, se staly opět předmětem sporů ohledně porušení mezinárodního práva. V dubnu navázaly na krymské odtržení od Ukrajiny také východní oblasti země, kde také probíhaly již od počátku Euro-majdanu protesty, ovšem naopak na podporu prezidenta Yanukovyche a Ruska. Počátkem dubna tak došlo k vyhlášení nezávislosti na Ukrajině dvou východoukrajinských území v oblasti tzv. Donbassu, a to Doněcké lidové republiky a Luhanské lidové republiky, které

měly být spojeny v konfederaci Novoruska,¹¹ což se částečně naplnilo, avšak nemělo to dlouhodobé a efektivní řešení. Od té doby zuří na východě Ukrajiny boj mezi proruskými separatisty z obou republik a mezi centrální kyjevskou vládou.¹² Světovou, a také českou společnost to rozdělilo na dva tábory. Jedni, podporující až adorující Rusko a prezidenta Vladimira Putina, spatřují v krymské anexi a odtržení proruského východu Ukrajiny demokratické principy v boji proti údajné fašistické či „banderovské“ kyjevské vládě, která se dle nich dostala k moci protiústavním pučem podporovaným Západem, především Spojenými státy americkými a Evropskou unií¹³ (Janda, 2015). Druzí naopak viní ruského prezidenta Putina z „hitlerovského“ chování, kdy za účelem údajné ochrany práv ruské menšiny anektoval cizí území po vzoru nacistického Německa, a naopak přehlížejí kontroverzní aspekty Euromajdanu a účast extrémní pravice či možnou protiústavnost Yanukovychova svržení (Duhan, 2016). Pozoruhodný na celé této dlouhotrvající krizi je především fakt, jakou oba tábory využívají až zneužívají rétoriku a propagandu. Ne náhodou mnoho expertů označuje dnešní animozity mezi Západem a Východem za „novou“ či „druhou studenou válku“ (Lucas, 2008). Ohledně rétoriky obou stran, kdy se vzájemně snaží dehonestovat a diskreditovat za pomoci užití nálepkování a asociací spojených s nacistickou Třetí říší, by se hodil citát významného ruského spisovatele a disidenta Aleksandra Solzhenitsyna: „*Nálepka fašismu je to samé jako svého času stigmatizující nálepka „třídí nepřítel“ či „nepřítel lidu“. Je to úspěšná metoda, kterou se dá oponent srazit k zemi, zacpat mu ústa, přivolat na něho represe a podle potřeby to v médiích zveřejňovat.*“ (Solzhenitsyn, 1999).

⁸ Mimo jiné patřili mezi extremisty kromě příznivců tehdejší parlamentní strany Svoboda také stoupcí Právěho sektoru, jejichž vůdce Dmytro Yarosh se stal v prvních „pomajdanových“ volbách v roce 2014 poslancem ukrajinského parlamentu.

⁹ Ohledně tohoto *impeachmentu* ovšem existuje spousta pochybností, jelikož nejspíš nebyl proveden úplně v souladu s ukrajinskou ústavou, která přesně stanovuje kvalifikovanou většinu nutnou k odvolání prezidenta, stejně jako účast Ústavního soudu. Ani k jednomu tehdy na Ukrajině nedošlo, nicméně Yanukovyč byl jednokomorovým ukrajinským parlamentem odvolán a krátce nato uprchl ze země a našel azyl v Rusku.

¹⁰ Jak nejprve odmítal, nicméně po jisté době potvrdil ruský prezident Vladimir Putin, jednalo se o ruské vojáky, kteří na Krymu operovali a o jejichž zapojení se spekuluje také v případě bojů na východě Ukrajiny, mezi proruskými separatisty, kyjevskou vládou a dobrovolnými prapory ukrajinských nacionalistů či soukromými jednotkami různých oligarchů.

¹¹ V polovině roku 2015 došlo de facto k rozpadu konfederace v důsledku Minských dohod, kdy mj. došlo k pozastavení činnosti konfедераčního parlamentu a jiných společných orgánů.

¹² Od března 2014 také vstupují v platnost protiruské sankce, které na Moskvu uvalilo několik zemí západního společenství a státy Evropské unie. Následovala také ruská odvěta, mj. v podobě zákazu vývozu mnoha komodit z těchto států do Ruska.

¹³ Odkaz na nacionalistického politika Stepana Banderu (1909 – 1959), kontroverzní postavu ukrajinských dějin.

Evropská migrační krize

Druhá postrokanovská zahraničněpolitická konfliktní linie je také svým způsobem navázaná na Evropskou unii, a tedy proces europeizace. Je jí evropská migrační krize, jejíž počátky nemají přesného data, ale my ji budeme datovat do dubna 2015, kdy došlo ve Středomořím moři ke ztroskotání a potopení několika lodí s migranty ze severní Afriky během relativně krátkého časového sledu.¹⁴ Od té doby se začíná hovořit o evropské migrační krizi. Byť by se její počátky a příčiny daly vystopovat mnohem dříve, až od druhé čtvrtiny roku 2015 dochází ke skutečně masové migraci s obrovskou intenzitou, především ze zemí oblasti MENA (*Middle East and North Africa*), tedy ze zemí Blízkého až Středního východu a severní Afriky, výjimkami ovšem nejsou ani migranti ze subsaharské Afriky či z Balkánu.¹⁵ Krize se prohloubila v létě a její nejvyšší eskalace byla zaznamenána na podzim. Celkově se za rok 2015 do Evropy dostalo podle údajů Eurostatu přes milion a čtvrt migrantů, ať již uprchlíků či ekonomických migrantů, a to hovoříme pouze o oficiálních číslech. Migranti se do Evropy dostávají po několika trasách, k těm nejvytíženějším patří Balkánská a Středomořská.¹⁶ Méně vytížené jsou pak další trasy, jako východoevropská přes Polsko a de facto občanskou válkou zmítanou Ukrajinu, západní přes španělské exklávy Ceutu a Melillu a britský Gibraltar do Španělska nebo severní či arktická přes rusko-norskou hranici za polárním kruhem. Jednou z hlavních reakcí na migrační krizi byly tzv. kvóty, tedy systém, kterým by se migranti přerozdělili mezi členské státy Evropské unie. Ty ovšem sklízí velkou vlnu odporu, a to jak ve

státech, jejichž politická reprezentace kvóty přijala, tak v zemích, kde k nim panuje vyložená nevráživost, což jsou především země Visegrádské čtyřky. I v tomto případě je společnost vesměs rozdělena mezi dva zapřísáhlé tábory, kdy jeden viní z migrační krize Evropskou unii, která dle nich není schopna zabezpečit své občany a Spojené státy, které dle nich mohou za destabilizaci islámských zemí, ze kterých migranti utíkají, a to kvůli svým intervencím, které odstranily sekulární diktátory, kteří byli (především) v rámci Arabského jara nahrazeni islámskými fundamentalisty, což mělo podle nich vliv na vznik a vzestup teroristické džihádistické organizace Islámský stát. Tento tábor se staví proti kvótám a obepíná celou paletu názorů – někteří by potápěli lodě s migranty, stavěli ploty, uzavírali hranice, vytvářeli domobrany či přijímali pouze uprchlíky, nikoliv ekonomické migranty či přímo pouze křesťanské či nemuslimské uprchlíky (zde dochází k menšímu rozporu, ale k tomu se ještě dostaneme). Druhý tábor je naopak otevřený přijímání všech migrantů, nejenom uprchlíků, bez ohledu na bezpečnostní či sociální nebo kulturní rizika a hovoří o ideálech humanismu, evropských hodnotách solidarity či teorii multikulturalismu a své oponenty viní z údajného rasismu, xenofobie či neonacismu. I zde se ve velkém objevují stereotypní nálepky a klíšé.

Analýza českého politického diskurzu

Jak jsme již zmínili, v Česku lze právě od zmíněného zlomového roku 2013 spatřovat proměnu politických nálad a celkově klimatu ve společnosti. Na úvod by se hodilo poznamenat, že dozajista existovaly jisté dva nesmiřitelné tábory již předtím. Jeden tábor, který by se dal označit za přívržence disidenta a posledního československého a prvního českého prezidenta Václava Havla a jeho názorů a druhý tábor reprezentovaný příznivci jeho následníka ve funkci prezidenta České republiky Václava Klause a jeho názorů. Pravdou je, že i přesto, že se Klausovi odpůrci proti němu neustále vymezovali, nejednalo se o takovou intenzitu ani takovou formu, jakou lze zažívat od roku 2013 vůči prezidentu Zemanovi. Neexistovaly také, nebo nebyly tolik významné, skupiny, politické strany či názory, které by natolik brojily právě proti „druhé straně“. Nebyl tolik zakořeněný společenský antagonismus.

¹⁴ Na tomto čase jako na čase počátku evropské migrační krize se shoduje řada odborníků či institucí, proto jej také autor zvolil jako relevantní počátek skutečně evropské migrační krize.

¹⁵ Mezi tyto země patří mj. Ghana, Gambie, Nigérie, Súdán, Etiopie, Eritrea, Somálsko či Kosovo.

¹⁶ Balkánská trasa vede přes Turecko, které je přitom mnohdy označováno za první bezpečnou zemi pro migranty ze Sýrie a Iráku, kteří ovšem míří dále na řecké ostrovy, kde často zůstávají, jiní se ale vydávají dál přes balkánské státy. Středomořská trasa vede většinou přes „zhroucenou“ Libyi, kam míří většina migrantů ze subsaharské Afriky a následně pokračují do Itálie. Činnost této migrační trasy usnadňuje fakt, že v Libyi od Arabského jara existuje de facto dvojevládí a naprostý chaos, který nahrává pašerákům v jejich aktivitách.

Běžní občané volili, alespoň většinou, na základě klasických rozporů, potažmo k nim přidruženým rozporům novým. Takovým rozporům je bezesporu od roku 2004, kdy Česko vstoupilo do EU, europeismus, resp. vztah politických stran vůči intenzitě a podobě evropské integrace. Spoustu politických stran, hnutí či osobností přejalo za svůj hlavní a nosný program právě euroskepticismus, jehož výrazným proponentem byl a je právě Václav Klaus, který směřování evropské integrace hlasitě kritizoval převážně od dob svého nástupu do prezidentské funkce, byť byl k mnoha aspektům evropského integračního procesu kritický již od pádu komunismu a od počátku 90. let (Kopeček, 2012). Euroskepticismus poté od roku 2009 rozvíjela např. libertariánská Strana svobodných občanů,¹⁷ různé politické subjekty vedené bývalou europoslankyní Janou Bobošíkovou a další, méně relevantní politické subjekty, ovšem také výrazná část lídra domácí pravice ODS, kterou Klaus spoluzakládal a jejímž byl do konce roku 2008 čestným předsedou. Na druhé straně i v této době před rokem 2013 existovaly subjekty či osobnosti naopak podporující Evropskou unii, které často zároveň kombinovaly ve svých názorech podporu EU s politickým odkazem Václava Havla, který se k hlubší evropské integraci stavěl velmi otevřeně. Nutno dodat, že těch druhých bylo od počátku více.

Rok 2013 a námi již popsaná historicky první přímá volba prezidenta ovšem přinesla mnohá vyostření mezi oběma tábory. Přinesla především rozdělení společnosti, které tu v takové míře do té doby nebylo patrné. Jistě, i na konci minulého století a při přelomu milénia vládla v české společnosti „*blbá nálada*“, ale nikoliv v takové míře.¹⁸ Utvořil se široký blok odpůrců prezidenta Miloše Zemana, kteří se nespíš nesmířili s jeho vítězstvím a s porážkou tou dobou velmi populárního Karla Schwarzenberga. Tento rozštěp mezi podporovateli prezidentských kandidátů navazoval na předchozí rozdělení politického pole. Mezi Schwarzenbergovy příznivce (a zároveň Zemanovy odpůrce) lze zařadit jednak již zmíněné osob-

nosti z blízkého okruhu Václava Havla („havlovcí“, „pravdoláskari“), tedy názorově spřízněné politiky napříč politickým spektrem, ale spíše osobnosti z kulturní sféry, umělce a další, společensko-kulturní liberální elity, převážně z Prahy a velkých měst. Paradoxní přitom je, že ještě za úřadování Václava Havla měl Miloš Zeman, ať již „pouze“ jako předseda ČSSD, ale také jako předseda Poslanecké sněmovny či poté dokonce i jako předseda vlády, poměrně odlišné názory, než které od něj můžeme slyšet od roku 2013. V té době si byl Václav Havel s Milošem Zemanem daleko bližší, než kdy byl s Václavem Klausem. Krátce po sametové revoluci byl dokonce Zeman jako typický levicový intelektuál a coby bývalý zaměstnanec Prognostického ústavu a účastník polistopadových představení divadla Semafor nejspíše tím, co by dnes sám nazval jako představitel „pražské kavárny“. Zeman sám byl levicovým intelektuálem a dost nespíš se za něj také sám považoval. Ovšem během prezidentské kampaně se Zeman stále častěji střetával se Schwarzenbergem, který byl brán jako pokračovatel havlovského odkazu, a proto se vyostřila jak rétorika Zemana proti „pravdoláskari“, tak naopak. Dřívější názorové souznění Zemana s Havlem bylo náhle nenávratně zapomenuto, Zeman označil Schwarzenbergovy příznivce za již zmiňovanou tzv. „pražskou kavárnu“ či „lumpenkavárnu“ (nikoliv však za pravdoláskari, jak je nazýval Klaus) a sám sebe začal prezentovat jako lidového kandidáta, který se vymezuje proti elitářským městským intelektuálům (Léko, 2014). Během dosavadních tří let ve funkci prezidenta byla kritika vůči němu z řad odpůrců ještě ostřejší než proti Klausovi.

V roce 2013 přišla vládní krize, nám dnes známá především jako kauza „Nagygate“, která nakonec vedla k pádu tehdejší demokraticky zvolené vlády.¹⁹ To s sebou přineslo vyhlášení předčasných voleb a do té doby instalaci („Zemanovy“) Rusnokovy úřednické vlády. Kampaně do předčasných voleb do Poslanecké sněmovny se poté nesla v silně negativistickém a konfrontačním tónu. Strana Práv Občanů (SPO, toho času Strana Práv Občanů ZEMANOVCÍ, tedy SPOZ) měla program postavený na kritice Karla Schwarzenberga a jeho liberálně se prezentující TOP 09, včetně nepřilíh obli-

¹⁷ Předsedou Svobodných byl od jejich založení v roce 2009 ekonom a vysokoškolský učitel Petr Mach, který býval také poradcem prezidenta Václava Klause.

¹⁸ Ať již kvůli zmíněné opoziční smlouvě, nebo třeba kvůli krizi v České televizi.

¹⁹ Kauza spojená s tehdejším premiérem Petrem Nečasem a jeho tehdejší milenkou a dnešní ženou Janou Nečasovou (Nagyovou).

beného ministra financí a místopředsedy TOP 09 Miroslava Kalouska, který byl označován za zloděje atd. (EuroZprávy, 2013). TOP 09 přitom reprezentovala zejména ty vrstvy, které se vymezovaly vůči Zemanovi. Kampaň byla postavená na kritice předchozí vlády, což ovšem není *nihil novi sub sole*, nýbrž politický folklór. Program TOP 09 ovšem přišel s daleko vyhraněnější a emocionálnější antikampaní, Miloše Zemana demonizoval a označoval za autokrata a sliboval návrat svobody a demokracie, a naopak zabránění transformace Česka v autoritářský režim, čehož se měl údajně Miloš Zeman svým nerespektováním ústavních zvyklostí dopouštět (TOP 09, 2013). Jeho odpůrci mu v roce 2013 vyčítali Rusnokovu vládu, jmenování velvyslanci bývalou první dámou Livii Klausovou a kosmonauta Vladimíra Remka či nejmenování literárního historika Martina C. Putny profesorem. Stranou lze ponechat Zemanovo nereprezentativní vystupování na veřejnosti, včetně jeho údajné opilosti při příležitosti vystavení korunovačních klenotů, které sám tehdy Hrad označil jako „virózu“.

V roce 2013 ještě nebyla z tohoto pohledu zasetá averze vůči Zemanovi natolik. Je také zajímavé, že ještě tehdy proti němu mohli být ti, které si získal pozdějšími postoji k ukrajinské, potažmo migrační krizi a naopak. V roce 2014 již kritika vůči Zemanovi vzrostla, především kvůli jeho návštěvě Číny a až neobvykle vlídným výrokům na adresu tamního režimu, které tam zazněly. Dále kvůli jeho rozhovoru pro Český rozhlas, ve kterém použil vulgární výrazy, především na adresu ruské punkové kapely Pussy Riot²⁰ (Wirnitzer, 2014).

Silná antipatie vůči Zemanovi pak v tomto roce vyvrcholila během výročí sametové revoluce 17. listopadu, kdy na demonstraci přinesly tisíce lidí červené karty jako nesouhlas se Zemanovou údajnou podporou Ruska a Číny a s jeho reprezentací (Třeček, 2014). Paradoxní je, že Zemanovi odpůrci mu vyčítají mj. „alkoholismus“, „lidovost“ (v pejorativní konotaci) či nevzdělanost, ovšem naopak „alkoholismus“ Václava Havla jim nikterak nevadí, „lidovost“

(jako pozitivní jev) Karla Schwarzenberga také ne a fakt, že Zeman je vystudovaný ekonom, kdežto Havel ani Schwarzenberg neměli vysokoškolské vzdělání, opomíjejí.

Od roku 2015 jsou Zemanovi vytýkány hlavně jeho výroky o údajném článku spisovatele Ferdinanda Peroutky²¹ *Hitler je gentleman*, dále pak jeho přehnaně pozitivní postoje k Rusku a Číně a naopak přehnaně negativní ke Spojeným státům a Evropské unii, názor na česká média v čele s Českou televizí, jeho účast na vojenské přehlídce v Moskvě ku příležitosti 70. výročí ukončení druhé světové války a s tím spojená roztržka s tehdeším americkým velvyslancem v Česku Andrewem Schapirem, další svévolné odmítnutí jmenovat tři nové profesory, a především jeho vystoupení během oslav výročí sametové revoluce 17. listopadu na jednom pódiu s předsedou tehdejšího anti-migračního hnutí Blok proti islámu Martinem Konvičkou, který je znám pro své často až extrémistické názory a vyjadřování (Česká televize, 2015; Kubištová, 2015).²² V roce 2016 se rozšířil tento seznam Zemanových „hříchů“ o tvrzení, že migrační krize je organizovaná a jedná se o řízenou invazi, o bonmot ohledně užití kalašnikovu jako druhé možnosti k odstranění premiéra (první možností byla prostřednictvím voleb), ale především o stále ostřejší kritiku migrační krize, islámu, azylové a migrační politiky Evropské unie a také protiruských sankcí, uvalených na Rusko za podporu proruských separatistů na východní Ukrajině. Nejčastěji tak kritika Zemana spočívá v jeho údajných proruských, pročínských a protizápadních postojích (jeho výroky by se takto ovšem skutečně často daly interpretovat), v jeho kritice vůči islámu a migrantům a v jeho vystupování a vyjadřování, a také v jeho rétorice vůči svým oponentům. Mezinárodní situace a postoje k uvedeným otázkám se mění v prostředky konstrukce vnitřní hranice v české společnosti.

²⁰ Nutno podotknout, že výrazy byly použity záměrně a účelově, především v případě kapely Pussy Riot, která má vulgární výraz již ve svém názvu. Paradoxní byl opět dvojí metr, kdy Zemanovým odpůrcům vadily jeho vulgarity, ale ne kupříkladu vulgarity těch politiků, které sami podporují (Havel, Schwarzenberg, Kalousek apod.).

²¹ Ferdinand Peroutka byl český prvorepublikový žurnalista s liberální orientací. A propos, tato kauza nebyla ještě koncem listopadu 2016 dořešena, byť soudy opakovaně nařídily Hradu, aby se za výroky omluvil. Žalobu předtím podala Peroutkova vnučka Terezie Kaslová.

²² Kupříkladu nápadů na zřízení koncentračních táborů pro muslimy, o namletí muslimů do masokostní moučky či srovnávání islámu s nacismem.

Samostatnou pozornost by si také zasloužila tzv. kauza Brady.²³

Ukrajinská krize rozpoltila českou společnost především na tábor, který podporuje vstup Ukrajiny do Evropské unie a vůbec mezi západní společenství a mezi tábor, který vidí Ukrajinu jako jasnou sféru vlivu Ruska, a tedy Východu. Toto jednoduché dělení na demokratický Západ v čele s USA a EU a nedemokratický Východ v čele s Ruskem je jednou z os, podél kterých se rozvíjí ona vnitřní hranice. V Česku jsme se tak před krajskými a senátními volbami v roce 2016 mohli setkat až s hysterickými a emocionálními slogany typu „*Patříme na Západ, ne na Východ*“ (ODS, 2016) a s téměř apriorní a bigotní kritikou Ruska a Vladimira Putina na jedné straně, na druhé pak s neméně konspiračními útoky na údajnou světovládu a světový řád pod taktovkou Spojených států a mocných politicko-ekonomicko-akademicko-mediálních elit. Rétorika skutečně jako vystřižená z dob studené války, přičemž jako by se studená válka v jistém slova smyslu přesunula do jádra samotné české společnosti. Propojení také lze nalézt s migrační krizí, jelikož názorem jednoho tábora je, že rozbití Evropské unie a boj proti migrantům je vlastně podporován Ruskem. Tedy, že evropské politické strany, označované dle libosti jako „krajně pravicové“, „extrémistické“, „radikální“, „fašistické“, „antiislámské“ či třeba „pravicově populistické“ nebo „nacionalistické“ jsou napojeny na Moskvu a jsou jí také financovány. Ve světě se pak tyto konspirátoři shodují také s tím, že největší přínos bude mít *brexit* právě pro Rusko či snad že republikánský kandidát na amerického prezidenta Donald Trump byl tajně také podporován Ruskem. Vidina Ruska téměř za vším je o to více posilována v médiích, ale také některými politiky či neziskovými organizacemi. Na jedné straně tu sice máme vyloženě prokremelská média, jako třeba anonymní Aeronet nebo silně proruský Sputnik, která hojně využívají čeští rusofilové, ovšem spíše zarazí, že nezávislá, veřejnoprávní a mainstreamová média tolik dehonestují až demonizují Rusko téměř za každou cenu a za každý jeho krok. Téměř denně se můžeme s kritikou prezidenta Zemana či Ruska a Vladimira Putina setkat na Facebooku opoziční TOP 09 nebo think-tanku

Evropské hodnoty. TOP 09 sama brojí proti údajné nenávisti v české společnosti a proti používání emocí namísto racionality, ovšem právě tato strana a její představitelé například na svůj oficiální Facebook zveřejňovali dle někoho až hyenistické zneužívání smrti britské labouristické poslankyně Jo Cox pro svou kampaň za udržení Spojeného království v Evropské unii. Od těchto „slušných“ a „liberálních“ subjektů či osobností zarazí toto chování daleko více než od těch, kterým je toto chování neustále (často také oprávněně) přisuzováno a podsouváno.

TOP 09 i Evropské hodnoty denně sdílejí emocionální antiruské statusy a urážejí kohokoliv, kdo nemá totožný názor. V tomto ohledu si nikterak nezadají se svými odpůrci, čímž se dostáváme ke společnému jmenovateli – tím by mohl být populismus. Obě skupiny se navzájem častují urážkami typu fašista, extremist, odpůrce liberální demokracie či se nazývají „druhorepublikovými“.²⁴ Obě skupiny využívají emoce, polopravdy, lži, demagogii, negativní antikampaně atd. Měli bychom se tedy podívat, jaké politické názory a postoje, subjekty a osobnosti se po roce 2013 zformovaly v českém politickém prostředí na pozadí rozporů zvolení Miloše Zemana prezidentem, ukrajinské a migrační krize. První tábor nazveme souhrnně jako sluníčkáře a podrobněji nahlédneme na některé významné skupiny.

Kdybychom měli vybrat „sluníčkářské“ politické strany, pouze jedna bude zastoupena v Poslanecké sněmovně. Je jí TOP 09, která by již od svého vzniku snesla především nálepku „pravdoláskářská“. Termín pravdoláskáři se totiž v české politické debatě užívá daleko déle, než pojem sluníčkáři a trochu od toho novějšího vybočuje. Odkazuje k politice prezidenta Václava Havla a k jeho výroku, že „*pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí*“. Termín pravdoláskáři se nejčastěji přisuzuje prezidentu Václavu Klausovi, který tak označoval právě příznivce „havlistické“ politiky. TOP 09, jak již bylo zmíněno, ostře emocionálně brojí proti prezidentu Zemanovi, ale také proti Rusku a proti jakýmkoliv kritikům Evropské unie či

²³ Spor ohledně udělování státních vyznamenání ku příležitosti státního svátku 28. října.

²⁴ Značně autoritativně až autoritářsky fungující „druhou“ Československou republiku, krátce existující stát těsně před vypuknutím druhé světové války, využili v „boji“ proti „druhé straně“ jak prezidentův tiskový mluvčí Jiří Ovčáček, tak čestný předseda TOP 09 Karel Schwarzenberg.

Spojených států. Paradoxní v jejím podání je kupříkladu také katarze jejího předsedy Miroslava Kalouska, známého jako velmi pragmatického politika, který se ovšem od svého zvolení do čela TOP 09 snažil akcentovat lidskoprávní a humanistickou politiku a nést onen havlistický odkaz, jak tomu bylo za jeho předchůdce Karla Schwarzenberga. Kalousek je ovšem známý svým pragmatismem i z dob, kdy ještě jako předseda KDU-ČSL mj. neměl takový problém vstoupit do případné koalice s ČSSD a možná také s KSČM, i když se později hovořilo „pouze“ o tzv. „tiché podpoře“ této potenciální vlády (Novinky, 2006). Během historicky první návštěvy čínského prezidenta v Česku ovšem pragmatik Kalousek vytáhl do ulic s tibetskou vlajkou a kritizoval prezidenta Zemana i počínání policie. Toto chování se leckomu může zdát lehce schizofrenní, minimálně stejně, jako názorový „přerod“ Miloše Zemana. TOP 09 také velmi často prostřednictvím sociálních sítí kritizuje ministra financí Andreje Babiše a jeho hnutí ANO, kdy varuje před nástupem oligarchie v politice, prezidenta Zemana viní z údajného podněcování k fašizaci společnosti, z pochlebování diktátorským režimům a z toho, že Česko obrací směrem k Východu. V rámci migrační krize je strana prouprchlická a jednotná s politikou Evropské unie, kdy i její europoslanci souhlasí se systémem tzv. povinných přerozdělovacích kvót. TOP 09 tak dle svého programu (nebo spíše antiprogramu) může spadat do kategorie populistických stran, jelikož často až nekriticky adoruje Spojené státy, Evropskou unii, Václava Havla, ovšem je leckdy až nenávislně kritická vůči Rusku, Miloši Zemanovi, vůči těm, kteří kritizují (jakkoliv oprávněně či neoprávněně) jejich ikony, migrační krizi, nebo kteří vyjádří souhlas s těmi, které TOP 09 kritizuje. Paradoxní jsou potom kupříkladu fotky čestného předsedy Schwarzenberga ze Saúdské Arábie. Lidskoprávní a humanistická politika totiž u TOP 09 naráží na dvojí metr, kdy podporuje režimy typu právě Saúdské Arábie či Turecka, ovšem režimy v Rusku, Číně či v Sýrii kritizuje. TOP 09 také odkazováním na Václava Havla příliš nekritizuje americké intervence či západní politiku v Kosovu, někteří její politici dokonce byli přímo přítomni na Ukrajině během Majdanu i během války na východní Ukrajině. Její členové používají prazvláštní asociace, srovnání či údajné historické paralely, ať již

náhodné, nebo účelové – obzvlášť ohledně ruské zahraniční politiky nebo ohledně migrační krize.²⁵ TOP 09, která sama sebe označuje jako liberálně konzervativní stranu proevropského a prozápadního charakteru, je ovšem jakousi výjimkou v rámci tábora sluníčkářů – i přes sociálně liberální názory se jedná o (z ekonomického hlediska) pravicovou stranu, přičemž většina sluníčkářů mívá spíše levicové a antikapitalistické vidění ekonomiky, stejně tak jsou de facto výlučně kritičtí k politice Spojených států a Evropské unie, což je přesný opak oproti „pravdoláskařům“. Na „topkaře“, tedy ať již jejich členy, nebo voliče a podporovatele, tak často sedí také nálepky „havlisté“, „pravdoláskaři“ nebo „pražská kavárna“, což je označení vyslovené prezidentem Zemanem na jejich adresu po protestech proti jeho osobě. Mezi „sluníčkářský“ tábor se tak řadí především kvůli svým společensko-liberálním názorům a kritice „druhé strany“ (Polanský, 2017). Z hlediska našich tří událostí se shodují především ve vstřícném postoji vůči migrantům a dnes již také v kritice prezidenta Zemana, i když ostatní sluníčkáři dříve podporovali jakožto levicového kandidáta právě jeho. Dnes jej považují spíše za pravicového populistu či dokonce za národního konzervativce.

Další sluníčkářskou politickou stranou mohou být jednoznačně Zelení. Z politologického hlediska jsou Zelení po celém světě bráni jako levicová stranická rodina. V Česku byli jistou dobu výjimkou, a to za předsednictví Martina Bursíka, který sice byl „havlistou“ či „pravdoláskařem“ a akcentoval zelenou politiku, ovšem ekonomicky byl spíše doprava a strana byla často více než jako zelená označována jako liberální a středopráva. Klasickými tématy zelených stran bývají po environmentální politice problematika menšin, ať již rasových, etnických, genderových, sociálních, náboženských či sexuálních. V rámci našich tří cleavages jsou tak čeští Zelení nejvíce slyšet v oblasti migrační krize, kdy se staví velmi vstřícně vůči přijímání všech migrantů bez rozdílu a účastní se řady demonstrací. SZ se posunula opět doleva za předsedy Ondřeje Lišky a po odchodu Martina Bursíka, který si založil Liberálně ekologickou

²⁵ Mj. srovnávání ruské zahraniční politiky s tou nacistickou nebo srovnávání dnešní migrace převážně z blízkovýchodních a subsaharských zemí s migrací z Československa během nacistické okupace a za komunistického režimu.

stranu (LES), která je ovšem na české politické scéně marginální. SZ naopak vstoupila ještě více doleva za předsedy Matěje Stropnického, který již bývá častován termíny jako „neomarxista“ či „zelený komunista“ (Zelení, 2016). Některými příznivci SZ či zelené a levicové sluníčkářské politiky ovšem bývá kritizován jakožto „salónní levičák“ či „princátka“, za což může jeho „buržoazní“ původ.²⁶ V tomto směru Stropnický vyznívá podobně jako Václav Havel. Zajímavé z našeho hlediska je, jak se Zelení staví proti prezidentu Zemanovi – sám Stropnický totiž Zemana v prezidentské volbě volil, i když se přiznal, že dnes by tak již nečinil. Podobně hovořil filozof Václav Bělohradský, který jako nestraník za koalici Zelených s ČSSD kandidoval v roce 2016 do Senátu. Zelení ovšem často nejsou tolik slyšet, co se týká kritiky Zemana, jako „pravdoláskářská“ a „havlovská“ TOP 09. Zeleným Zeman vadí především od té doby a tím, co říká ohledně migrační krize, potažmo ohledně islámu. Ovšem u Zelených také nevidíme adoraci až kult osobnosti Václava Havla (i přesto, že zrovna Zelené Havel tolik podporoval) či nekritickou podporu Západu, a to ani Evropské unie, ani Spojených států. Zde je vidět jeden z rozdílů mezi dvěma nejsilnějšími sluníčkářskými stranami v Česku. Skoro jako by to připomínalo scénu z amerických primárek, kdy se demokratičtí voliči museli rozhodnout, zdali Hillary Clinton, nebo Bernieho Sanderse. Zelení tak sice kritizují putinovské Rusko, ale nebrání se ani kritice Evropské unie a Spojených států. Zatímco pro TOP 09 je tak nejsilnějším rozporem štěpící linie zahraničněpolitická ve smyslu europeizace a evropské integrace, zahraničněpolitická ve smyslu vztahu Východu a Západu a také linie transformace ve smyslu obdivu politiky Václava Havla ale kritiky politiky Václava Klause či Miloše Zemana, pro Zelené je hlavní linií rozporu otázka zahraničněpolitická ve smyslu migrační krize. Dozajista se jedná také o výše zmíněnou problematiku jiných menšin, ovšem v námi pozorované době od roku 2013 se těžiště posunulo právě sem. Kritika pak zaznívá především vůči hnutím, stranám či jednotlivcům s opačnými názory, tedy s protiimigračními či tradičními a konzer-

vativními postoji či s názory proti jiným menšinám.

Poněkud neuchopitelnou stranou jsou v Česku Piráti, jelikož oproti původním myšlenkám pirátských stran, které navazují na první založenou pirátskou stranu ve Švédsku, si osvojili řadu témat, které sdílí s ostatními menšími politickými stranami. Na jedné straně často akcentují v mnohém stejný sociálně liberální program jako Zelení a kandidují s nimi v předvolebních koalicích, mnohdy naopak akcentují libertariánské postoje totožné se Stranou svobodných občanů a kandidují zase s nimi. Piráti kritizují Rusko i Spojené státy a Evropskou unii nevyjímaje, kritizují prezidenta Zemana, ale stejně tak třeba Miroslava Kalouska i Andreje Babiše. Součástí podporovatelů Pirátů jsou také anarchisté, kteří, pokud jsou vůbec stranicky aktivní, míří nejčastěji právě k nim, nebo k Zeleným. Anarchisté a anti-fašisté poté logicky brojí proti antiimigračním a antiislámským stranám a hnutím, ovšem také proti establishmentu a elitám, ať již českým, nebo evropským a světovým. V rámci našich tří rozporů tak Piráti spadají určitě spíše mezi sluníčkářské strany, ovšem ne tolik významné z hlediska těchto rozporů. Stále také mezi jejich hlavní priority patří svoboda internetu nebo legalizace měkkých drog, obzvlášť marihuany, což je další z programových bodů, na kterém se shodují i s dalšími menšími stranami, se kterými často spolupracují.

Na této „liberálnější“ straně barikády již nalezneme významnější politický subjekt, který by byl „ryze“ sluníčkářský. Takové frakce ovšem nalezneme ve dvou nejvýznamnějších polistopadových stranách, napravo i nalevo. Sluníčkářská frakce v ČSSD je zastoupena především v osobě senátora a exministra pro lidská práva a rovné příležitosti Jiřího Dienstbiera mladšího.²⁷ Právě on, spolu s ombudsmankou Annou Šabatovou, bývá nejčastěji označován za propagátora pozitivní diskriminace a politické korektnosti napříč všemi menšinami. Především tato část ČSSD je kritická vůči svému bývalému předsedovi, Miloši Zemanovi, stejně tak je kritická vůči Rusku a kritikům Západu, euroskeptikům a odpůrcům imigrace. Spíše k této části se mnohdy řadí také její bývalý předseda a expremiér Bohuslav Sobotka.

²⁶ Matěj Stropnický je synem bývalého ministra obrany za hnutí ANO a také herce Martina Stropnického.

²⁷ Jiří Dienstbier ml. byl v listopadu 2016 tehdejším premiérem Bohuslavem Sobotkou odvolán.

Také v pravicové ODS nalezneme, především kolem bývalé předsedkyně Poslanecké sněmovny Miroslavy Němcové, okruh lidí, kteří jako by spíše vypadali z TOP 09. K tomu mnohdy přispívá také sám její předseda Petr Fiala. ODS, stejně jako TOP 09, velmi často razí emocionální antiprogram – AntiBabiš, AntiZeman, AntiRusko. Byť si strana stále zachovává svůj euroskepticismus a je ohledně migrační krize poměrně jednotná a řadí se spíše k odpůrcům kvót a neřízené migrace vůbec, ohledně vztahu k prezidentu Zemanovi a Rusku (také k Andreji Babišovi, ale ten nepatří mezi náš rozpor) by se tito její politici dali označit jako „havlisté“, „kavárna“ či „pravdoláskaři“. Tento její posun často kritizuje i její expředseda a zakladatel Václav Klaus, který kritizoval také jakýsi apriorní a bezpředmětný antikomunismus.

Mimo tyto významné politické subjekty se sluníčkářství projevuje i jinde. Především v neziskovém sektoru, kde navíc často není příliš transparentní financování. Stačí se podívat na facebookové stránky Iniciativy pro evropské hodnoty či z ní vycházejícího think-tanku Evropské hodnoty a vidíme de facto to samé, co na Facebooku TOP 09. Apriorní a bigotní kritika Ruska, Zemana, Putina, Klause a čehokoliv, co souvisí s kritikou Západu, EU, USA, multikulturalismu, menšin nebo obecně s tématy, která naopak oni adorují. Jiné neziskové organizace mohou být vládního i nevládního charakteru. Kupříkladu na vládu napojená *Hate Free Culture* také sdílí téměř výlučně (záměrně?) jednostranné komentáře k všemožné lidskoprávní problematice. Využívá v kampani také známých osobností, aniž by si zjistila, jaké jsou na danou problematiku jejich názory. Jako příklad lze uvést blogerku Dominiku Myslivcovou, která se nejprve angažovala v kampani pro *Hate Free Culture*, aby následně „přestoupila“ na krajskou kandidátku protiislámského hnutí Úsvit – Národní koalice v Moravskoslezském kraji. Daleko více podobných NGO sice hlásá solidární, humanistické a pacifistické ideály, ovšem neváhají je šířit demagogicky či nenávisťně proti skupinám, které mají opačný názor.

V neposlední řadě téměř nejpodstatnější úlohu hrají mainstreamová média. Ta totiž dokážou velmi manipulovat s veřejným míněním. Jedná se buď o záměrné informování dvojím metrem, nebo vypouštění či zamlčování jis-

tých skutečností. Dobrým příkladem mohou být také zavádějící a zkreslující informace – v posledních berlínských zemských volbách skončila strana AfD pátá o cca 3 % za druhou CDU a na v pořadí třetí a čtvrtou stranu ztratila po jednom, potažmo dvou procentech. Média ovšem psala, že skončila „až pátá“, jako by se snad jednalo o neúspěch. Každý pozorný čtenář, který se navíc v problematice orientuje, si udělá obrázek sám, ale co ti, kteří čtou pouze nadpisy (většina), nebo i ti, kteří si přečtou zavádějícím tónem psaný článek celý? Především veřejnoprávní Česká televize či jedny z nejčtenějších deníků, Mladá Fronta Dnes a Lidové noviny, dokážou psát o této problematice velmi tendenčně. Kromě již výše zmíněných rozporů, jako jsou migrační krize či Rusko se jedná třeba také o americké prezidentské volby, kdy nebylo dne, aby tato média nenapsala skandalizující až bulvární články o republikánském kandidátovi Donaldu Trumpovi, zatímco o jeho demokratické sokyni Hillary Clinton se psalo až na výjimky pozitivně. Když vyšla na povrch elektronická korespondence bývalého amerického ministra zahraničí Colina Powella, kde kritizoval oba kandidáty, skandalizující a bulvární titulek a většina článku se týkala pouze jeho kritiky Trumpa. Dvojitý metr se objevuje i v případě rakouských prezidentských voleb, kde proti sobě stál „nezávislý“ zelený, profesor Alexander Van der Bellen a kandidát národně konzervativní FPÖ Norbert Hofer. Média psala o pravicovém populistovi nebo „fešáku s pistolí“, FPÖ byla dehonestována jako krajně pravicová, xenofobní, antiislamistická, neonacistická nebo nejmírněji jako nacionalistická či pravicově populistická strana. Norbert Hofer údajně zneužíval soucitu kvůli svému postižení. Když se ale jednalo o vadu řeči Karla Schwarzenberga, zneužívání to nebylo. Stejně tak by někdo mohl nasazovat na amerického prezidenta Franklina Delana Roosevelta. Pokračovat bychom mohli také o informování kolem tzv. *brexitu* a dalších událostí.

Tábor sluníčkářů poté formuje také řada samostatně fungujících osobností. Je masivně podporován také podstatnou částí akademické obce a vysokoškolských studentů nebo známými osobnostmi z kulturní sféry, převážně pak umělci, nejčastěji herci či zpěváky. To vše vytváří dojem jakéhosi elitářství, vůči kterému se právě druhý tábor vehementně vymezuje.

Pojďme se tedy podívat na subjekty na opačné straně, kterou bychom mohli nazvat jako „čecháčky“ či „pseudovlastence“. Termín „čecháčkovství“ používal Václav Havel v negativní konotaci a když jsme pro první skupinu užívali mj. termín vycházející z úst Václava Klause, můžeme nyní postupovat obdobně. Jako vlastenecké se tyto subjekty označují samy, ovšem můžeme polemizovat, nakolik se jejich programu skutečně dá říkat vlastenecký či nacionalistický. Jedná se tedy o subjekty na straně, která má spíše ve zvyku podporovat prezidenta Zemana a kritizovat exprezidenta Havla, která je kritická vůči Evropské unii a Spojeným státům a často vyjadřuje podporu a obdiv k Rusku a která brojí proti migraci a islámu jako takovému. Stejně jako u předchozího tábora jsou jejich názory vyjadřovány silně emotivně a bigotně.

V Poslanecké sněmovně jsou takovéto subjekty dva, avšak zvolen byl jeden jediný. Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury a později pouze Úsvit přímé demokracie se totiž v roce 2014 rozštěpil. „Pučisté“ pod vedením poslance a šéfa klubu Úsvitu Marka Černochoa hnutí převzali a přejmenovali jej na Úsvit – Národní koalici. Zakladatel a předseda Tomio Okamura si založil nové hnutí, Svoboda a přímá demokracie (SPD). Úsvit – NK se nakrátko spojil také s Blokem proti islámu Martina Konvičky, k čemuž se dostaneme později. Jejich spolupráce ovšem měla krátkého trvání a již není aktuální. Právě štěpení a vysoká míra personalizace je pro nacionalistické či patriotické subjekty typická všude po Evropě.²⁸ Úsvit se sice distancoval od některých akcí svého expředsedy Okamury, ovšem i tak si ponechává výrazně kritický akcent vůči imigraci, a především vůči islámu. Ovšem i přes málo početnou členskou základnu se v Úsvitu najdou lidé vůči islámu méně kritičtí. Kupříkladu předseda Miroslav Lidinský, válečný veterán z Afghánistánu, několikrát mírnil rétoriku kolegů, a především dočasného spojence Konvičky, když z vlastní zkušenosti odsuzoval islámský fundamentalismus, a ne islám jako takový, a rozlišoval tedy mezi pojmy islám a islamismus. Sám navíc není až tolik apriorně kritický vůči Spojeným

státům a NATO, jak bývá u těchto názorových subjektů zvykem. Úsvit totiž obecně kritizuje také počínání Spojených států a Severoatlantické aliance, ovšem není výrazněji proruský. Úsvit většinou také souhlasí s postoji prezidenta Zemana, ovšem spíše ohledně migrační krize, která je hlavním rozporem, na kterém se tato strana nyní profiluje. Strana nicméně nemá příliš růžové vyhlídky do budoucna, jelikož většina jejich příznivců stojí za expředsedou Okamurou, a tedy podporuje odštěpenou SPD.

Naproti tomu SPD se výrazněji a ostřeji vymezuje proti islámu, přistěhovalcům, Západu i tradičním politickým subjektům. Tomio Okamura ovšem, jako u předchozí skupiny Miroslav Kalousek, velmi rychle mění své názory. Zatímco ještě v roce 2013 se na svém Facebooku téměř rozplýval nad krásou londýnské mešity se svou partnerkou a popisoval proceduru, při níž se jako žena musela „dozahalit“, dnes bije na poplach jako domnělý velký znalec Koránu. Okamura se nijak zvlášť neorientuje na rusko-ukrajinský konflikt, ovšem Spojené státy kritizuje výrazně a téměř za každou cenu, především za jejich zahraniční intervence na Blízkém východě a v severní Africe. Prvotní orientaci na ryze českou menšinovou problematiku s cikánským etnikem Okamura vyměnil za striktně antiimigrační a antiislámský program. V podzimních krajských volbách se dokonce spojil s bývalými „zemanovci“ ze Strany Práv Občanů (SPO). Okamura bývá označován za extrémistu, ovšem vzhledem k jeho dřívějším názorům se spíše jedná o populistu a oportunistu, využívajícího migrační krizi pro své politické úspěchy. Těžko soudit, zdali by podobně nevyužíval a „nevykrádal“ také jiná témata, kdyby byla zrovna „v kurzu“.

Čistě jako proti islámu zaměřená hnutí vznikly subjekty Alternativa pro Česko 2017 (Apači 2017) a Blok proti islamizaci (BPI). Obě uskupení vycházejí z Bloku proti islámu (BPI), který ideově vycházel z občanského sdružení Islám v České republice nechceme (IVČRN). Po neshodách s Úsvitem a uvnitř hnutí samotného vznikla politická strana Apači 2017, kterou vedl sociolog Petr Hampl a jejímž členem byl také entomolog Martin Konvička, bývalý „vůdce“ IVČRN a BPI, který také vede svou Iniciativu Martina Konvičky. Blok proti islamizaci sestává z členů BPI, kteří se ve zlém rozešli s Konvičkou, a naopak si přáli zachovat spolupráci s Úsvitem a také spolu kandidovali

²⁸ Nutno dodat, že úplně stejně jsou na tom naopak subjekty z opačného tábora, což lze vidět nejenom při různých demonstracích, ale především z hlediska potenciální kandidatury na českého prezidenta v roce 2018.

v podzimních krajských i senátních volbách. Apači 2017 a Konvička vůbec ovšem debatu o islámu v Česku posunuli možná daleko dále než kdokoli jiný. I přes různá Okamurova vystoupení, jakou bylo například venčení prasat před teplickou mešitou, Konvička a jeho stoupení na sociálních sítích veřejně psali o „namletí muslimů do masokostní moučky“ nebo obhajovali potenciální koncentrační tábory pro muslimy. Zajímavé je, že zástupci BPI a posléze Apačů 2017 se nevyjadřují k nearabským muslimům, kteří žijí například v jihovýchodní Asii, a přitom třeba Indonésie je nejpočetnější muslimskou zemí na světě. Zato se ale „konvičkovci“ jasně staví pro přijímání arabských a jiných blízkovýchodních křesťanů, jelikož silně akcentují důraz na křesťanské hodnoty a filozofii. Možná také proto, že sám Konvička je z poloviny syn uprchlíků, má po matce řecký původ a jiní čeští extrémisté spekulují také o jeho židovském původu. Podporují ale také Kurdy bojující proti Islámskému státu, což je ale lehce schizofrenní, jelikož se v tomto případě jedná o podporu muslimů. A podle „konvičkovců“ neexistují umírnění muslimové, dokonce ve spolupráci s právníčkou a aktivistkou Klárou Samkovou srovnávají islám jakožto údajně nenávistnou a totalitní ideologii s nacismem a komunismem. Obecně velmi často argumentují nacismem, který odsuzují a proti kterému brojí a srovnávají praktiky nacistů s praktikami muslimů. Konvičkovci dále podporují prezidenta Zemana a často z úst jejich stoupenců, ale i předsedy Hampla, uslyšíte silnou a apriorní kritiku „elit“, především právě „sluníčkářů“ a dalších. Současný stav systému srovnávají či dokonce označují za horší, než byl před rokem 1989. Opačný tábor tak mnohdy označují za komunisty i nacisty zároveň a nelíbí se jim ani stav vzdělávání či výchovy v Česku. V rámci svých názorů kritizují i daleko širší okruh než pouze islám, ovšem ten je pro ně základem.²⁹

Existuje celá řada dalších, vyloženě ovšem marginálních subjektů, které vznikly na základě rozporu, kterým je migrační krize, my si ovšem zmíníme ještě pár starých (staronových) subjektů, které pouze toto téma silně oslovilo,

ostatně díky jejich programu, který se touto problematikou zabývá dlouhodobě. Stabilně se těmito tématy zabývá Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS), vesměs jediná strana přímo označovaná jako neonacistická. Napojení jejích členů či podporovatelů na neonacistickou scénu je totiž zřejmé, na rozdíl od ostatních antiislamistických a antiimigračních subjektů totiž také často podporují rasismus, užívají neonacistickou symboliku a staví se také proti jiným menšinám než pouze proti muslimům. Zatímco tyto subjekty se alespoň snaží deklarovat své nerasistické postoje a často odsuzují nacismus, DSSS byla právě kvůli těmto problémům před lety zakázána, ještě jako Dělnická strana (DS). Spousta umírněnějších příznivců, stejně jako spousta „obyčejných lidí“ tak přešla k novým subjektům a vypadá to, že DSSS ještě více ztratí ze svého elektorátu.

Druhou stranou, která již delší dobu hlásala vyloženě xenofobní, homofobní, ale také antisemitská hesla, je Národní demokracie (ND) a především její předseda, novinář Adam Benjamin Bartoš. Zatímco DSSS je brána také jako klasická neonacistická strana napojená na hnutí white power skinheads a má styky s podobnými stranami po Evropě, ND je výrazně proruská a antisemitská strana, která za vším vidí spiknutí „světového Židovstva“ či svobodných zednářů, angažujících se v rámci světových korporací, Spojených států a Evropské unie. Dokonce i její boj proti migrantům se omezuje na to, že migrační krize muslimů je řízena Židy a Izraelem. Část strany navíc jasně podporuje proruské separatisty na východě Ukrajiny a putinovský režim v Rusku, naopak až konspiračně kritizují Evropskou unii, stejně jako Spojené státy. Ohledně bývalého amerického prezidenta Obamy, a nejen jeho, se navíc vyjadřují také rasisticky. Na demonstracích vyzývali s oprátkami k popravení vlastizrádných členů vlády a oficiálně se označují za antisystémovou opozici. Paradoxem všeho je, že se snaží odkazovat na prvorepublikovou ČsND prvního československého premiéra Karla Kramáře. Vůči ND a DSSS se zpravidla vymezují všechny ostatní „protestní“ a „populistické“ „pseudovlastenecké“ subjekty.

Staronovým subjektem pak jsou republikáni neboli Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa Miroslava Sládka, tedy obnovení politické strany, která jako jediná s nacionalistickým programem byla zastoupe-

²⁹ Opomenout se nesmí akce Martina Konvičky na Staroměstském náměstí, kdy s kolegy připravil „inscenaci“ toho, jak by vypadal příjezd islamistů do Prahy. Celá akce byla většinou společností odsouzena jako nepřiměřená.

na v Poslanecké sněmovně, a to hned dvakrát. Miroslav Sládek po letech nejspíš vycítil šanci a je pravdou, že on sám je jedním z mála, kdo to, co dnes kritizují mnozí, kritizoval již v 90. letech. U něj se ovšem zatím neví, jak bude v rámci rozporů fungovat, byť je již opět velmi aktivní i na Facebooku, jednoznačně nelze říct, zda je více či méně protiamerický či protiruský, ačkoliv oficiálně podporoval Donalda Trumpa. Jistá je kritika Evropské unie a imigrace, stejně tak nakonec kritizuje také prezidenta Zemana. Republikáni Miroslava Sládka by často „skousli“ označení populisté či radikálové, nikoliv však přímo extrémisté.

Jak napsal europoslanec Jan Zahradil, dnešní linie rozporu již nemusí být nutně pravolevá, stále častěji spolu totiž souhlasí ty strany či stranické frakce napříč politickým spektrem, které jsou buď, jak Zahradil píše, „suverenistické“, nebo naopak „européistické“. Suverenističtější stranické frakce mají právě také ČSSD (tzv. zemanovské křídlo), ale také ODS (tzv. klausovské křídlo), kam spadá také dnes opět člen ODS, Václav Klaus mladší. Také hnutí ANO je rozdělené na frakce, kdy „européističtější“ křídlo naráží na „suverenističtější“ vedení hnutí. V KDU-ČSL je jen ojedinele někdo zastáncem suverenističtějších postojů a poslední významnější politický subjekt, byť mimoparlamentní, Svobodní, jsou dnes za své „suverenistické“ postoje házeni do pytle s dalšími „pseudovlastenci“ a „fašisty“ – paradoxní, když tak někdo označuje libertariánskou stranu.

Koncem roku 2016 pak na české politické scéně vznikl nový subjekt, a to strana Realisté známého politologa Petra Robejška. Ten je známý svou kritikou elit, establishmentu i Evropské unie. Realisté prozatím představili pouze základní vize, na konkrétním programu ještě budou pracovat, proto uvidíme, kam poté budou spadat oni. Nicméně stoprocentně to bude konzervativnější, vlastenecký proud.

Závěr

Studie si stanovila za cíl analýzu české společnosti a jejího společensko-politického diskurzu po roce 2013. Jako teoretická východiska autor zvolil koncept štěpících linií neboli cleavages, za využití postrokanovských konceptů cleavages nezávisle na sobě sepsaných prací Arenda Lijpharta a Ronalda F. Ingleharta. Poté

autor seznámil čtenáře s deskripcí tří klíčových událostí, které podle něj ovlivnily, a i nadále ovlivňují český společensko-politický diskurz. Tyto tři události, tedy volba prezidenta České republiky 2013, ukrajinská krize a evropská migrační krize slouží v našem pojetí jako ony rozpory, tedy konfliktní linie štěpící českou společnost namísto tradičních cleavages, které štěpily společnost a politický diskurz dříve. Poté autor provedl analýzu české politické scény, kde stručně zmapoval politické subjekty i jiné veřejně působící instituce či jednotlivce, které buď vznikly, nebo se profilují právě na vlně nových štěpících linií a konfliktů a jejich názory. V rámci zkoumání populismu autor zjistil, že tyto nové štěpící linie vytvářejí dvě široké, heterogenní skupiny obyvatel, které reprezentují různé společensko-politické směry, názory i politické subjekty, které ovšem spojují jistá společná pojetí právě v důsledku onoho štěpícího konfliktu. Obě skupiny přitom hojně využívají emocionálních hesel, manipulace, propagandy, účelového zkreslování či zamlčování informací, překrucují fakta, využívají polopravd či přímo lži a jednají demagogicky a konfrontačně. Je patrná vyhrocenost a radikalizace obou stran, nerespektování odlišných forem názorů a obecně názorové plurality a svobody projevu. Tyto antagonismy jsou navíc patrné i mimo Českou republiku, jsou výrazné téměř po celé Evropě i ve Spojených státech amerických. Vzniká tak jakási dichotomie ve smyslu „my a oni“, tedy „kdo není s námi, je proti nám“. Často se přitom u obou skupin můžeme setkat také s poměrně schizofrenními paradoxy a protimluvy a také s ambivalencí vůči různým tématům. Zajímavostí ovšem může být také jedno společné téma, na kterém se obě skupiny shodnou jako na problému s totožným názorem, a tím je populistické hnutí ANO a jeho předseda Andrej Babiš. Ten navíc výrazně nevystupuje ani proti politice a osobnosti Václava Havla, ani Miloše Zemana. Stejně takto amorfně, nijace a „diplomatically“ vystupuje Babiš vůči Spojeným státům a Rusku nebo v případě přijímání či nepřijímání migrantů. Názorové neshody obou táborů tak využívá svým catch-all stylem právě Babiš, který se strategicky příliš nevymezuje vůči ani jednomu z nich. Při zkoumání populismu tak on naplňuje jeho podstatu nejvíce, protože svým neutrálním postojem v mnoha otázkách dává prostor pro manévrování a ohýbání názorů.

rů dle potřeb jeho voličů.

Studie vznikla v rozmezí let 2016 – 2017 a některé její části tak nejsou aktualizované. Veškeré uvedené informace se tak vztahují maximálně k začátku roku 2017.³⁰

Literatura:

- ČESKÁ TELEVIZE: Zeman: Americký velvyslanec má dveře na Hrad zavřené, 2015. Dostupné na internetu: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1517808-zeman-americky-velvyslanec-ma-dvere-na-hrad-zavrene>> [5/4/2015].
- DOLEŽAL, B.: Plod Velké protikorupční revoluce: Rosemary má děťátko, 2014. Dostupné na internetu: <<http://www.reflex.cz/clanek/komentare/54200/bohumil-dolezal-plod-velke-protikorupcni-revoluce-rosemary-ma-detatko.html>> [27/1/2014].
- DOLEŽAL, B.: III. Velká protikorupční revoluce, 2015. Dostupné na internetu: <<http://www.bohumildolezal.cz/texty/rs3348.html>> [6/7/2015 – 25/7/2015].
- DUHAN, A.: Západ by si měl realisticky uvědomit, že i Rusko má své zájmy, 2016. Dostupné na internetu: <http://ceskapozice.lidovky.cz/zapad-by-si-mel-realisticky-uvedomit-ze-i-rusko-ma-sve-zajmy-pq2-tema.aspx?c=A160603_135409_pozice-tema_lube> [4/6/2016].
- EUROZPRÁVY: Stop Kalouskovi, řekněte ne zlodějům. SPOZ zbrojí na předčasné volby, 2013. Dostupné na internetu: <<http://domaci.eurozpravy.cz/politika/75247-stop-kalouskovi-reknete-ne-zlodejum-spoz-zbroji-na-predcasne-volby/>> [9/8/2013].
- HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L.: Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou. Working paper 2005.
- GOLIS, O.: Milníky kampaně: lži, sudetská nota a strašení Kalouskem, 2013. Dostupné na internetu: <http://www.lidovky.cz/milniky-kampane-jak-se-zeman-prolhal-na-hrad-fen-zpravy-do-mov.aspx?c=A130126_144535_ln_domov_og_o> [27/1/2013].
- INGLEHART, R. F.: The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies. The American Political Science Review, Vol. 65, No. 4 (1971), s. 991–1017.
- JANDA, J.: Ukrajina: Mýty a lži versus realita, 2015. Dostupné na internetu: <http://ceskapozice.lidovky.cz/ukrajina-myty-a-lzi-versus-realita-dtl-tema.aspx?c=A150825_021621_pozice-tema_kasa> [25/8/2015].
- KOPEČEK, L.: Fenomén Václav Klaus: Politická biografie. Brno: Barrister & Principal 2012.
- KUBIŠTOVÁ, P.: Konvičku neznám, na Albertově jsem ho viděl poprvé, tvrdí Zeman. 2015. Dostupné na internetu: <http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-milosem-zemanem-konvicka-dvg-domaci.aspx?c=A151125_180317_domaci_pku> [25/11/2015].
- KUNŠTÁT, D. (ed.): 25 let české demokracie očima veřejnosti. Praha: Academia Sociologický ústav AV ČR 2014.
- LÉKO, Kristián: Miloš Zeman staví dolních deset milionů proti elitám, 2014. Dostupné na internetu: <http://ceskapozice.lidovky.cz/milos-zeman-stavi-dolnich-deset-milionu-proti-elitam-poi-tema.aspx?c=A141114_104052_pozice-tema_kasa> [15/11/2014].
- LIJPHART, A.: 1981. Political Parties: Ideologies and Programs. In: BUTLER D. – PENNIMAN H. R. – RANNEY A. (ed.): Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections. Washington: American Enterprise Institute.
- LIPSET, S. M. – ROKKAN, S.: Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives. New York: The Free Press 1967.
- LUCAS, Edward: Nová studená válka. Praha: Mladá fronta 2008.
- MALECKÝ, R. – ŠRÁMEK, D.: Protikorupční revoluce z roku 2013 přinesla oligarchizaci politiky a strašlivé posílení soudcovské politiky a strašlivé posílení soudcovské politiky, říká Václav Klaus. 2015. Dostupné na internetu: <<http://www.ceska-justice.cz/2015/01/protikorupcni-revoluce-z-roku-2013-prinesla-oligarchizaci-politiky>>

³⁰ Např. tehdejší český ministr financí Andrej Babiš je v době publikování studie již premiérem České republiky.

- a-straslive-posileni-soudcokracie-rika-vaclav-klaus/> [16/1/2015].
- MICHL, P.: Externí komunikace: Prezidentská kampaň na podporu Karla Schwarzenberga z pohledu jejího mluvčího, 2013. Dostupné na internetu: <http://www.m-journal.cz/cs/praxe/externi-komunikace--prezidentska-kampan-na-podporu-karla-schwarzenberga-z-pohledu-jejeho-mluvciho__s284x9910.html> [11/6/2013].
- NOVINKY: Kalousek je pro vládu s ČSSD tolerovanou komunisty, 2006. Dostupné na internetu: <<https://www.novinky.cz/domaci/93939-kalousek-je-pro-vladu-s-cssd-tolerovanou-komunisty.html>> [24/8/2006].
- ODS: Volby 2016: Patříme na Západ, ne na Východ, 2016. Dostupné na internetu: <<http://www.ods.cz/volby-2016/patrimena-zapad-ne-na-vychod>> [1/9/2009].
- POLANSKÝ, J.: Dominik Feri se „vykalil jak debil“ a fotí se s marihuanou. Tak tohle beže mě. Odcházející člen TOP 09 promluvil o životě v Kalouskově straně, 2017. Dostupné na internetu: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/r-ozhovory/Dominik-Feri-se-vykalil-jak-debil-a-foti-se-s-marihuanou-Tak-tohle-beze-me-Odchazejici-clen-TOP-09-promluvil-o-zivote-v-Kalouskove-strane-482106>> [3/4/2017].
- SOLZHENITSYN, A.: Rusko v troskách. Praha: Práh 1999.
- TOP 09: Kalousek: Zeman ovládá ČSSD a já se s ním utkám: Rozhovor s prvním místopředsedou TOP 09 Miroslavem Kalouskem, 2013. Dostupné na internetu: <<http://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/kalousek-zeman-ovlada-cssd-a-ja-se-s-nim-utkam-13654.html>> [29/8/2013].
- TŘEČEK, Č.: Tisíce lidí vystavily Zemanovi na Národní třídě červenou kart, 2014. Dostupné na internetu: <http://zpravy.idnes.cz/cervena-karta-pro-milose-zemana-d35-/domaci.aspx?c=A141117_115629_domaci_cen> [17/11/2014].
- WIRNITZER, Jan: Zeman v centru pozornosti. Přehled výroků, jimiž rozbouřil společnost, 2014. Dostupné na internetu: <http://zpravy.idnes.cz/listopadove-vyroky-prezidenta-zemana-dhc-/domaci.aspx?c=A141121_164749_domaci_jw> [23/11/2014].
- ZELENÍ: Spojencem je ulice - rozhovor s Matějem Stropnickým v týdeníku Euro, 2016. Dostupné na internetu: <<http://www.zeleni.cz/rozhovor-s-matejem-stropnickym-v-tydeniku-euro/>> [15/2/2016].

Studie je výstupem projektu Analýza populismu v českém politickém prostředí ve vztahu k migrační krizi a vznikla v rámci dotace vědy MŠMT ČR – specifický výzkum na VŠ, 2016, FF UHK.